

БЪЛГАРСКИТЕ БУКВАРИ ОТ 60-ТЕ ГОДИНИ НА XIX В. — ПРЕХОДЕН ЕТАП В РАЗВИТИЕТО НА МЕТОДИКАТА НА ОГРАМОТЯВАНЕ

Маринела Великова

Българското възраждане е епоха на социални, икономически, политически и културни преобразования. Неговите потребности могат да бъдат удовлетворени само от хора грамотни и образовани, хора с чувство за роден език, етническа и религиозна принадлежност.

Радикалните промени в битието на социума предполагат масово обучение, чийто основен структурен елемент е преподаването и усвояването на родния език — говорим и писмен.

От педагогическа и методическа гледна точка, интерес представлява историческият път в развитието на методите на обучение в начална грамотност, характерни за българското възрожденско училище. Като проекция на обществените промени и потребности, те са резултат от непрекъснатите търсения на нашите просветители.

Техните усилия са били ангажирани с намирането на такива педагогически подходи, които, от една страна, да демократизират обучението, да улеснят процеса на огромотяване, да съкратят неговото времетраене и, от друга страна, да са съобразени със спецификата на българските езикови структури. Най-сигурният начин за това е чрез съставяне на буквари.

Букварите, издадени в периода 1860 — 1868 година, не са били обект на системен историко-педагогически анализ и техният принос за развитието на методите на огромотяване не е оценяван. Фрагментарно описание на два от букварите: „Буквар или взаимоучителни таблици“ от Хр. Г. Данов (1864) и „Български буквар, подреден по най-нова метода“ от Др. Манчов (1864), откриваме в книгата на Ст. Заимов „Методика за как да се преподава четенето и писането в I-во отделение“ (1892).

Целта на настоящата статия е да проследи в детайли методиката на огромотяване, която е в

основата на букварите, издадени в периода 1860 – 1868 г., като акцентът се постави върху свособразителното на използваните методически похвати. На тази основа ще докажем, че това е един преходен, но забележителен етап в развитието на родната букваристика.

Като се ръководим от постановката, че „при всяко историко-педагогическо изследване от съществено значение са фактите, които характеризират дадена педагогическа реалност“ и че „фактите съществуват като непосредствена педагогическа реалност в различните източници...“ (7, 9), за основен изворов материал са използвани издадените през разглеждания период и достигнали до нас шест буквара:

1. „Буквар. Цариград, 1860“.
2. „Буквар или взаимоучителни таблици от Хр. Г. Данов. Второ издание. Пловдив, 1864“.
3. „Български буквар нареден по най-нова метода от Д. В. Манчов. Пловдив, 1864“.
4. „Буквар или първа книжка за децата да са учат да четат. Книгопечатница на Дунавската провинция, 1865“.
5. „Нов буквар за първоначалните момчета и момичета, нареден от Мария Г. Доброплодный, с най-нов начин за прочитане. Болград, 1866“.
6. „Български буквар, нареден по най-лесен начин от Петра Стоянова. Букурещ, 1866“.

Методическият анализ на

букварите е направен на основата на следните показатели:

1. Система и подредба на четивния материал, предназначен за първоначално ограмотяване.
2. Основен метод на ограмотяване.
3. Видове методически похвати.
4. Методически препоръки към учителите.

Повратна година по отношение търсенията на българските просветители за преодоляване недостатъците на сричковия метод на ограмотяване е 1860 г., когато в Цариград П. Р. Славейков издава детска книжка с наименование „БУКВАР“. Подреден по системата на сричковия синтетичен метод, букварът започва с азбуката (35 букви) отпечатана на граждански шрифт, групите на гласните, двогласните и съгласните, дадени по азбучен ред и разбъркано.

Изучаването на съгласните започва с четенето на срички. С всяка съгласна са дадени следните комбинации: затворена сричка (гс), отворена сричка (сг), двусрични думи от вида (г – сг, сг – сг) и в края на буквара – срички с двойни гласни. Например за изучаване на буквата „Б“ е предложен следният четивен материал:

„Б

аб, еб, иб, об, юб, яб,...
ба, бе, би, бо, бю, бя,...
а – ба, ба – ба, ба – бе
ба – бо, бо – бо, бу – бо
ба – бе, боя, бой, бои“ (1, 3).

Този начин на подреждане на сричките и думите е нещо ново за българската букварна традиция и в последствие ще се възприеме от други съставители на буквари – Д. Манчов, М. Доброплодна, П. Стоянов. Предложенията от П. Р. Славейков материал съкращава учебното време, през което учениците механично четат и запомнят безсмислени срички. Веднага след като се изучат възможните съчетания на един съгласен с всички гласни, той предлага да се четат думи с изучените срички. Така се премахва скуката и монотонността при запаметяването на огромен брой срички и се формират положителни мотиви за активно и съзнателно участие в обучението.

От методическа гледна точка добро авторово попадение е, че първите думи, които ученикът чете, са с еднакви срички. Тези упражнения са безкрайно необходими при формирането на умения за свързано четене. Те подготвят учениците за четене на думи с посложен звуков състав.

След азбуката, сричките и лесните думи е предложен четивният материал на двусричните, трисричните и многосричните думи и изречения. В тази част на буквара П. Р. Славейков със забележително умение прилага похвата четене на преобразувани думи в различни негови варианти:

– разместване местата на сричките: „*е-ла – ла-е*“

че-та – та-че
ко-са – са-ко“ (1, 7).

– разместване местата на съгласните:

„*ри-ба – би-ра*
тя-ло – ля-то
се-ме – ме-се“ (1, 7).

– промяна на първата буква:

„*ба-ба – жа-ба*
пи-во – ди-во
ци-го – ми-го
во-дя – хо-дя“ (1, 8).

– прибавяне на нова буква или сричка:

„*и-ва – би-ва*
о-са – ко-са
ши-ло – су-ши-ло“ (1, 8).

– прибавяне на срички в началото и в края на думата:

„*ни-е – ни-е-не – ни-е-ни-ца*
па-ра – по-па-ра – по-па-ра“

(1, 8).

Използваните от П. Р. Славейков варианти са разновидности на методическия похват за звуков синтез. Образователната им стойност е обстоятелството, че улесняват трудния процес по усвояване на четивната техника и създават условия на емпирична основа учениците да осмислят мястото и ролята на буквата (звука) и сричката като речевни единици. От друга страна, те разкриват пред малкия ученик богатството на българския език и разширяват речниковия му запас.

Букварът на П. Р. Славейков е доказателство за това, колко е важен авторът за детската книга. Само истински познавач на бъл-

гарския език може да състави четива, които са толкова мелодични, приятни за четене и подредени в рима. Обучението по такъв учебник е интересно, достъпно и полезно. Езиквата дарба на един автор може да бъде оценена обективно само от друг, който действително я притежава. За П. Р. Славейков съдник е Иван Вазов, който през 1895 г. ще напише: „Славейков, пръв със своя майсторски чук издяла из грубата скала на българския език статуйки с изящни линии и форми, пръв изкара из тоя първобитен и необработен инструмент ония сладки звукове, ония драги песни, които са омайвали нашите юношески души и са проронили в тях първите семена на любов към хубавото, към поезията“ (9, 190).

Друг виден български възрожденец, който не е останал равнодушен към просветителските потребности на своя народ, е пловдивският издател Хр. Г. Данов. През 1864 г. е второто издание на неговия „БУКВАР ИЛИ ВЗАИМОУЧИТЕЛНИ ТАБЛИЦИ“, който е подреден на основата на сричковия метод на огромяване: азбука, група на гласни и съгласни, срички, думи и изречения.

Според Ст. Заимов, тоя буквар е съкращение на Неофитовите таблици. При съставянето на буквара си Данов е преработил някои от Неофита. Преработените таблици на Данов по език, учебен

материал и неговото разположение стоят много по-високо от самите таблици на Неофита“ (6, 65).

За разлика от Н. Рилски, пловдивският издател възприема очертаващата се тенденция от края на 50-те и началото на 60-те години, отнасяща се до съкращаване времето на безсмисленото сричане в процеса на огромяване. Хр. Г. Данов предлага нова подредба на четивния материал, чрез която учениците по-бързо в сравнение с таблиците на Н. Рилски да достигнат до четенето на смислен текст. Разнообразните четива са обединени в таблиците от 3 до 12, на основата на една и съща последователност: вид срички, думи и изречения с тях. Например Т. 8 има следната структура: „Обратни слогове от три букви: между две съгласни и гласна:

бал, бен, бир...

вал, вен, вир...

гал, ген, гир...

Едносложни речи: *боб-ъ, зоб-ъ, вик-ъ, бик-ъ...*

Двусложни речи: *кап-ка, шап-ка, тик-ва...*

Трисложни речи: *ниш-чица, бък-ли-ца...*

Изречения: *Децата са длъжни да почитат родителите си“*. (2, Т. 8).

От анализа на четивния материал, предназначен за първоначално огромяване, прави впечатление, че авторът много прецизно подбира думите и изреченията като предлага само такива с

изучени вече срички. По този начин той решава две дидактически задачи – формиране и затвърдяване на умение за свързано четене с новите и вече изучените срички.

„Буквар или взаимоучителни таблици“ на Хр. Г. Данов е доказателство за плавния преход, който българското училище прави към въвеждането на звуковия метод на ограмотяване. Подреден на основата на сричковия синтетичен метод, в „Предисловието“ му откриваме идеи, отнасящи се до новия по-съвършен метод. „Буквите – пише Хр. Г. Данов, се делят на гласни и съгласни. Гласните са *а*, *е*, и пр., защото им се произнася гласът с отворена уста, без да си мърдаме устните, езика и гърлото... А пък съгласните се наричат *б*, *в*, *г*, и пр., защото се произнасят или с устни или със зъбите и езика или само с гърлото или пък не може да им се чуе гласът, докато им се не прибави и глас от гласна буква. Учителите са длъжни да разказват всички това на учениците – тия каквото да разумеят добре, коя от буквите какъв глас издава, защото това е най-нужното на първоначалните, за да могат навикна най-скоро от лесното сричане и прочитане“ (2, 2).

Следователно като се ръководи от особеностите на българската езикова структура, Хр. Г. Данов осъзнава, че за по-бързото и лесно усвояване на четивната техника е необходимо учениците да разграничат и осмислят особенос-

тите при изговора на гласните и съгласните. Независимо, че в предговора към буквара е записано, „съгласните се произнасят еднородно така: *бе*, *ве*, *ге*, и т. н.“, пловдивският книгоиздател поставя акцента върху „гласа“, който всяка буква, издава и е убеден, че ако учениците разберат неговите съвети, те ще различават буквата от сричката, т. е. че буквата *б* е различна от сричката *бе*. Безспорно е, че Хр. Г. Данов не достига до теоретичното обобщение за несъвпадението между звук и буква, но неговата идея за разграничаване на гласа на буквата от нейното име подготвя почвата за бъдещите съвременни постановки по отношение теорията на българския език.

През същата 1864 г. и друг българин от Възрожденския Пловдив издава буквар, който става много популярен за времето си – „**БЪЛГАРСКИ БУКВАР НАРЕДЕН ПО НАЙ-НОВА МЕТОДА ОТ ДР. МАНЧОВ**“.

В уводните бележки към буквара Д. Манчов изразява своето отрицателно отношение към остарялата вече взаимоучителна метода на обучение и присъщия ѝ сричков метод на ограмотяване. „Издавам – пише той, тоя буквар без таблици, ако и да имам подготвени, но по съвети на мнозина от нашите учители отложих издаването им. Понеже тяхната метода Ланкастерската е излязла из употреба почти от всичките

Европейски училища, защото тя колкото е икономична откъм учители, толкова повече прави децата да ся маят дълго време без да направят прилични успехи“ (3, 3).

Ст. Заимов е много прецизен при оценката си за тази книга, когато през 1894 г. пише: „По четиво на буквара и по разположението му ясно се вижда, че съставителят на тоя буквар е напуснал Ланкастеровата метода и се стреми към методата на Стефани“ (6, 65).

Най-точният извод е наистина стремеж към нова метода на оgramотвяване, защото букварът е подреден според изискванията на сричковия метод като са използвани и нови похват, характерни за звуковия метод.

Подобно на П. Р. Славейков и Хр. Г. Данов, Др. Манчов съкращава времето, през което учениците буквуват и запомнят огромен брой срички. В увода към буквара той отбелязва: „Методът, по който е подреден тоя буквар, се състои в това щото ученикът, докле се научи да срича в истото време да може да изрича думи“ (3, 3).

Букварната част авторът разделя на теми – „уроци“. Първите три урока са за азбуката, като след изучаването ѝ се пристъпва към четенето на срички и думи. Например в „Урок „4“ са дадени „Слогове от гласни букви с полугласната *й*: *ай, ей*... Прави слокове от две букви съгласна и гласна:

„ба, бе, би, бо, бу
ба-ба, бу-бо
ва, ве, ви, во, ву...
га, ге, ги, го, гу...
гъ-ба, го-вя,...“ (3, 8).

По същия начин до Урок 11 са подредени затворените двестуквени и отворените трибуквени срички и думи с тях. Следват уроци за по-сложни думи изречения. Така се преодолява механичният характер на обучението и се дава предимство на съзнателната работа на учениците.

При структурирането на четивния материал Др. Манчов съблюдава дидактическия принцип за достъпност и неговото правило от лесното към трудното. Първите думи, които децата четат, са еднакви срички: ба-ба, ма-ма, което е подходящо, когато липсват умения за свързано четене. Подборът на думите е сполучлив, защото са взети от всекидневнието на децата. Те не са с отвлечено, абстрактно съдържание и това прави буквара разбираем, полезен и функционален.

За да определим мястото на „Български буквар нареден по най-нова метода от Др. Манчов“ в българската букварна традиция, ще използваме оценката на Ст. Заимов: „Тоя буквар на Манчов се намира на кръстопът между взаимоучителните таблици и звучната метода на Стефани“ (6, 65).

През разглеждания период същото значение за училищната практика по оgramотвяване в севе-

роизточна България има „БУКВАР ИЛИ ПЪРВА КНИЖКА ЗА ДЕЦАТА ДА СА УЧАТ ДА ЧЕТАТ“, издаден в Русе през 1865 г. Съставен също на основата на сричковия метод, в предисловието към буквара „Съвет към учителите“ откриваме идеи за звуков метод. Методическите указания на автора са насочени към особеностите на артикулацията в българския език, която, ако се осъзнае, прави процеса на ограмотяване по-лесен. „След като види – пише авторът, че детето добре познава гласните, които са шест, учителят трябва да го кара да изговаря всяко гласно, чрез всичките разчленявания свойствени за езика, сиреч то трябва като изговаря А-то или една друга гласна, да си стиснува завчас устните: *аб*; или като си стисне първо устните, да ги отвори за да изговори А-то или една друга гласна: *ба*; или като си стисне устните отваря ги за да изговори а-то или друга гласна и пак завчас ги затваря: *баб*, *бeб*, *биб* и проч. Ще се направи също и за другите разчленявания на езика, както и за разчленяванията, които се случват в един само слог на чет по две, по три и т. н.“ (4, 2).

Следователно, авторът отрича използването на кратките имена на буквите в процеса на ограмотяване и предлага практически съвети, чрез които да се избегне буквуването при усвояването на четивната техника. Той осъзнава противоречието между старата

сричкова метода и фонетичните особености на българския език, което, ако не се преодолее, прави процеса на ограмотяване продължителен, труден и води до формирането на грешни четивни навици.

„Тоя начин – пише възрожденския учител, да ся учат децата да прочитат един слог, а следователно и цяла дума не докарва тая мъчнотия, която се посрещнува в начинът на сричане на слоговете. Когато срича слога БА детето ще каже б(и)а – б(е)а и пр. или пък когато срича слога СТРА от ще изговори сетереа и пр.“ (4, 2).

В разглеждания буквар, четивният материал, предназначен за ограмотяване е подреден така, че учителите да имат възможност да следват препоръките в предговора. На стр. 3 и 4 са отпечатани азбуката в прав и разбъркан ред, групите на гласните, съгласните и дъвогласните, т. е. по правилата на сричковия метод на ограмотяване. От стр. 5 до стр. 9 са дадени различни видове срички, но вече подредени по нов начин, който няма нищо общо с букварите от 40-те и 50-те години. Под гласните, подредени в редица, са отпечатани комбинациите на дъвобуквените и трибуквените срички:

„а	е	и	о	џ
аб	еб	иб	об	џб
ба	бе	би	бо	џу
баб	бeб	биб	боб	бџб“

(4, 5).

В тази част на буквара, при четенето на срички от вида СГС с

две постоянни, но различни съгласни и променяща се гласна, е използван похватът на звуков синтез – четене на срички по подобие, който подпомага формирането на четивни умения. В сравнение с останалите буквари, издадени през разглеждания период, за този е характерно продължителното четене на безсмислени срички, което е негов недостатък.

При подреждането на думите, авторът използва двойното отпечатване, първо предлага думата на срички, а след това цялостно:

„ба-ба бе-бе бо-бо
баба бебо бобо“ (4,9).

Подобно на П. Р. Славейков и Др. Манчов, авторът отпечатва лесни за прочитане думи от еднакви срички, които имат значение за преодоляването на буквуването и сричането.

„Букварът или първа книжка...“ от 1856 г. е поредното доказателство за търсенията на възрожденските просветители за намирането на нов и по-лесен начин на ограмотяване. И в него основната препоръка към учителите е при изучаване на азбуката да се използват естествените артикулационни особености на българския изговор, чрез което да се преодолее буквуването при усвояването на четивната техника.

Към групата на букварите, подредени на основата на сричков метод на ограмотяване с похвати и идеи за звуков метод, принадле-

жи и единственият буквар от Възраждането, написан от жена – „НОВ БУКВАР ЗА ПЪРВОНАЧАЛНИТЕ МОМЧЕТА И МОМИЧЕТА НАРЕДЕН ОТ МАРИЯ Г. ДОБРОПЛОДНЫ“, издаден в Болград през 1866 г.

За разлика от другите буквари авторката предлага ограмотяването да започва първо само с групата на гласните. Според нея учениците трябва добре да запомнят тяхното произношение, защото чрез тях ще изучават съгласните. На стр. 2 в „Премечание“ към учителите тя пише: „Най-лесно се вижда на първоначалните, ако научат първо гласните, двугласните и полугласните, а после пак същите с съгласните подире им, което без да усещат показва какъв е гласът на съгласните и как могат да ги изговори, като ги гудят пред гласните, наприм. като научи ученикът гласът – а, лесно ще научи гласът на б, като изговори аб, а подир то лесно ще може да каже ба и проч.“ (8, 2).

М. Доброплодна не отпечатва групата на съгласните преди четенето на сричките и по този начин преодолява използването на кратките им имена и избягва противоречието между име на буквата и звук, което обърква учениците и затруднява процеса на ограмотяване. Съгласните се изучават в „Клас I“, чрез четене на 549 срички от вида *ГС* и *СГ*, подредени по следния начин:

„Гласна с съгласна
аб, еб, ѳб, иб, іб, ...
ав, ев, ѳв, ив, ів, ...“ (8, 4);
„Съгласна с гласна
ба, бе, бѳ, би, ...
ва, ве, вѳ, ви, ...“ (8, 5).

М. Доброплодна отхвърля буквуването при четенето на сричките. Тя препоръчва на учениците на не губят време за предварително изговаряне на имената на буквите, а да следват нейното указание: „Сричките трябва да се изговарят изведнъж, напр. *ав, вла, враг* и пр., а не *азъ, веди, – ав* и проч.“ (8, 5).

Следователно авторката открива недостатъците на буквения и сричков метод на ограмотяване по отношение фонетичните особености на българския език и в стремежа си да ги преодолее формулира идеи, характерни за звуковия метод на ограмотяване.

За азбуката, отпечатана в три шрифта, М. Доброплодна определя „Клас III“, т. е. след като са изучени вече всички букви. Мястото ѝ в буквара тя аргументира по следния начин: „Ученикът сега лесно може да разпознае, че **бе** буква не е **б**, а има подире си и **е**, а тъй се изговаря.“ (8, 6) Авторката на буквара не достига до идеята за звуковете, но тя използва тази подредба на четивния материал с цел учениците да достигнат до разликата между име на буквата и нейния „звук“ и да осъзнаят, че се чете със „звукове“.

„Нов буквар за първоначал-

ните момчета и момичета...“ включва и упражнения, които предполагат аналитична мисловна дейност. При изучаването на трудните за ученика букви **Ъ** и **Ь**, М. Доброплодна предлага думите да се разделят на срички. „За следващите речи трябва да се пита ученика от колко срички са и да му се каже, че **Ъ**, **Ь** на края на думите не се чете.“ (8, 8) Анализът върху думи като „миръ, храмъ, влажностъ, окръжностъ“ и т. н. (8, 8) дава възможност на учениците да осъзнаят състава на думата и възприемат сричката като основна произносителна единица. Въпреки че имат ограничена употреба, учебните задачи от този вид намаляват елемента на механичност в процеса на ограмотяване.

Букварът на М. Доброплодна е предназначен не само за ограмотяване, но изпълнява и функцията на методическо ръководство за учителите. Последователността на четивния материал е предварително обяснена, а начинът на обучение по него е точно указан. Това подпомага учителите и преодолява некомпетентното педагогическо ръководство на учениците, обучавани по този учебник.

През 1866 г. Петър Стоянов съставя „БЪЛГАРСКИ БУКВАР НАРЕДЕН ПО НАЙ-ЛЕСЕН НАЧИН“, който е структуриран по подобие на букварите от този период. Учебната информация е разделена на „уроци“ и се започва с

изучаване на азбуката, дадена в граждански и църковнославянски шрифт. Следват групите на гласните и съгласните, което е типичен похват от сричковия метод на ограмотяване.

Сричките са комбинирани по начин, който за пръв път е използван от П. Р. Славейков и покъсно повторен в „Буквар или първа книжка...“ от 1865 г.:

„ Урок 4

Слогове от гласни, съгласни и инак

<i>a</i>	<i>e</i>	<i>и</i>	<i>i</i>
<i>аб</i>	<i>еб</i>	<i>иб</i>	<i>иб</i>
<i>ба</i>	<i>бе</i>	<i>би</i>	<i>би</i>
<i>баб</i>	<i>беб</i>	<i>биб</i>	<i>биб</i>
<i>а-ба</i>	<i>ба-ба</i>	<i>у-би</i> “ (5, 5).	

Подреждането на четивния материал по този начин съкращава времето, през което учениците сричат безсмислено, защото всеки урок съдържа няколко нови съгласни, затворени и отворени срички и думи с тях.

От урок № 9 формирането на четивната техника продължава с четенето на срички със струпани съгласни и думи:

„*бла, бие, бри,....*
вла, вне, ври,....
гла, гне, гри,....
гла-ва, дру-жи-на,....“ (5,

10).

Следват думи, подредени според броя на сричките, като е съблюдаван принципът на достъпност в обучението чрез правилото от по-лесното към по-трудното.

На страниците на този бук-

вар не откриваме отпечатани имената на буквите и това ни дава основание да предполагаме, че П. Стоянов, подобно на П. Р. Славейков, Др. Манчев, М. Доброплодна, се отказва от използването им с цел да съкрати времето на ограмотяване и да направи този процес по-близък до учениците.

През 60-те години на XIX в., паралелно с разгледаните буквари, се издават и други, които са поддържали традицията на сричковия метод на ограмотяване. Сред тях са „Начална книга за децата“, преведена през 1860 г. от К. Василев и „Буквар български за народните училища с прибавки на една малка читанка“ от 1863 г.

Анализираните шест буквара, издадени в периода 1860–1866 г., са съставени на основата на сричков метод на ограмотяване, но за да преодолеят неговите недостатъци авторите им използват похвати от по-съвършения звуков метод. Това ни дава основание да определим този период от развитието на българската букварна традиция като преходен по отношение методите на обучение в начална грамотност. Убедителността на това съждение е в неговото детайлизиране:

1. Авторите на буквари (П. Р. Славейков, Хр. Г. Данов, Д. Манчев и др.) се отказват от използването на кратките имена на буквите в процеса на първоначално ограмотяване и без да достигнат до теоретичното понятие за фоне-

ма, предлагат практически съвети, изведени от особеностите на артикулацията в българския говор.

2. За усъвършенстване на четивната техника са използвани характерните за звуковия метод на ограмотвяване похвати: четене по подобие, четене по преобразувани думи и четене на думи с еднакви срички.

3. Подредбата на четивния материал предполага съкращаване на времето, за което се достига до четенето на смислен текст. Това е предпоставка за преодоляване на механичния характер на обучението, съществен недостатък на букварите, издадени преди 60-те години.

4. Подборът на четивата е съобразен с възрастовите особености на учениците. В букварите преобладават не думите с отвлечено библейско съдържание, а та-

кива взети от всекидневието, от най-близкото обкръжение на децата.

5. С буквар от този период, съставен от М. Доброплодна, тръгва идеята за паралелно обучение в четене и писане: „Учениците трябва да писуват щото учат и да прочитат щото писуват“ (8, 4).

6. Авторите на разгледаните буквари поставят акцент върху необходимостта от учители, които не само да умеят да четат и пишат, но и да са педагогически образувани, да знаят как да обучават и други в тези умения. За тази цел те съставят буквари, които освен че са предназначени за ограмотвяване имат и друга функция. Те са свособразни методически ръководства, в които откриваме методически и педагогически указания към учителите за всеки етап от ограмотвяването.

ЛИТЕРАТУРА

1. С л а в е й к о в, П. Р. Буквар. Цариград, 1860.
2. Б у к в а р или взаимоучителни таблици от Хр. Г. Данов. Второ издание, 1864. Издава се от книжарницата на Хр. Г. Данов и на Сдружението в Пловдив.
3. Б ъ л г а р с к и буквар нареден по най-нова метода от Д. В. Манчова. Издава се от книжарницата на Д. В. Манчова в Пловдив, 1864.
4. Б у к в а р или първа книжка за децата да са учат да четат. Дар от Главния Управител на Дунавската Провинция. Н. Пр. Митат паша на българските училища. В. Книгопечатницата на Дунавската провинция, 1865.
5. Б ъ л г а р с к и буквар нареден по най-лесен начин от Петра Стоянова. Букурещ. В книгопечатницата на Ст. Расидаскова. 1866.
6. З а и м о в, С. Методика за как да се преподава учението по писане и четене в I-во отделение. Пловдив, 1894 г.

7. М а д ж а р о в, Ал. Българското възрожденско училище. Благоевград, 1992.

8. Н о в б у к в а р за първоначалните момчета и момичета нареден от Мария Г. Доброплодни. С най-лесен начин за прочитане. Болград. В училищната книгопечатница. 1866.

9. П о п о в, К. П. Р. Славейков и българският книжовен език. В: Помагало по история на българския книжовен език. С., 1981.

BULGARIAN ABC-BOOKS, PRINTED DURING 60TH YEARS OF XIX CENTURY – TRANSMISSION PERIOD IN DEVELOPMENT OF METHODS OF LEARNING TO READ AND WRITE

M. Velikova

The object of the historical and pedagogical research are six ABC-books of Bulgarian national revival, which have been printed during 60th years of XIX century.

The purpose of the article is to make a detailed analyses about methods of learning to read and write, as the accent is put upon originality of using methods.

The principal conclusion of this article is that those ABC-books are transmission period in development of methods for learning to read and write. The main methods in these ABC-books is syllabic synthetic method, but after the analyses of reading texts we find many devices typical for sonorous methods, like that: unusing the short name of letters, reading words on the analogy, reading transformed words, reading words with same syllabics and reading texts are suitable age of students.